

GÜNDƏLİK İCTİMAİ – SİYASİ QƏZET

Təsisçisi: Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsi və qəzetin redaksiya hey'əti

SƏNÜK GAFAЛАЛАРЫН
ИШЫГЛЫ ПӘНЧӘРӘ НАҒЫЛЫ

Һәрмәтли Зейнал Вәфа!

Арамыздакы һәрмәт-иззәти вә тарих боу давам едән сәммийәти нәзәрә алараг мугәддәмәсиз. "устандәмәсиз" яздырам.

Јәгин бу чүмләни охујанда дүшүнәчәксән Сабир мәнә саташыр, чәми 20-25 иллик танышылығымыз варса арамыздакы мүнәсәбәти нечә "тарих боу" давам едән сәммийәт сәймаг олар?

Әсәс мәтләб бурдан башланыр. Мән дә сәнин "Гапанмыш пәнчәрәләр ачылыр" адлы мәгаләни ("Азәрбајчан" гәзәти. 30 январ 1996-чы ил) охујанда фикирләшдим ки, Зейнал Вәфа ја зарәфәт еләјир, ја да биз бармағына долајыб.

Јохса јары јашы адламыш гәләм әһли белә курултулу, аз гәлә шә р кими гафијәләнмиш "Русија тарих боу Азәрбајчан үчүн планетимизә ачылан ишығлы бир пәнчәрә олуб. Биз бу пәнчәрәләрден бахмышыг јер күрәсинә. Онуң көмәјилә јијәләнмишик дүня мәдәнијәти хәзинәсинә... Сон илләрдә гара әлләр бирдән-бирә бу пәнчәрәни гападылар вә биз фахиәләр бурулғанына дүшдүк" — сөзләрини белә чәсарәтлә "Рәсми дөвләт" гәзәтиндә дәрч етдирмәзди.

Мән өлүм, Зейнал бәј, чидди јазмысан бу сөзләри. јохса бизи јохламаг истәјирсән?

Шәхсан мән бу мәгаләни охујанда ез-өзүмә дедим. "бәһ, бәһ, бәһ, гурбән олум сәнә, ај мәним гәләм доstum, ај шаир гардашым, ај Азәрбајчан зиялысы, сәнин нә бојда үрәјин, сәбрин вар? Јәнилә, јүз јетмиш-јүз сәксән ил бундан әввәл Русијаның әсарәти алтына јеничә дүшдүјүмүз илләрдә башымызын алтына јастыг јоғуб бу әсарәти чәнәт кими гәләмә вәрәкк истәјән миссионерләр, бојундан хәч асыб рус тәбәәлијини габул етмәјилә өјүнән вә Русија пәнчәрәсиндән планетә бахмаг үчүн Шимала доғру јүрүн сәгаллыларымыз кими данышырсан. Аллаһ сәни нечә тәмиз јарадыбса нечә нәји јадында сахлајыб өзүнә јүк еләмәк истәмирсән. Елә чәһ-чәһлә охујурсан ки, сәнки биз мин илләр боу Русија илә евчик-евчик сјнамышыг, истәјәндә о кәлиб бизим пәнчәрәмиздән дүняја бојаныб, истәјәндә биз кедиб онун ишығлы пәнчәрәсинин гаршысында хошбәхт хәјаллара далмышыг. Даһә нә Биринчи Пјотр вахтындан ара вәрәммиш мұһарибәләр олуб, нә Степан Разинин басығлылары, нә Чавад ханың гәһрәманлыгы, нә Күлүстан вә Түркмәнчәј мугавиләләри, нә 1920-чи илин апрел-и — бешиндә боғулан Азәрбајчан Демократ республикасы, нә XI Гырмазы Орду, нә отузунчу-гырхынчы илләрин гыргынлары, нә 1990-чы илин ганлы Јанвары! Сәнин Русијаја олан пак вә сәдәләвәт мәнәбәттин нә гәдәр сарсылмаздыр ки, әразиләримизин дөрддә биринин Ермәнистан тәрәфиндән ишгәл олундуғу, он минләрлә шәһид вәрдијимиз бир вахтда — бу мұһарибәнин мәһз Русијаның бә'зи сјясәт вә дөвләт адамларының фитвасы илә вә бизим һәлә Русијадан айрылмадығымыз вахтда башландығыны гулағ ардына вуурсан?! Бөјүк гардаша һейранлыг көзүнә о гәдәр баглајыб ки, Русија тәрәфиндән ишгәлнә гәдәр бүтүн Гағразын о уз бу үзүндә, Тифлис, Ираван да дахил олмәглә, сәнин дилинин әсас ишкәк дил олдуғуну, Ермәнистан адлы әразидә әсәсән сәнин сојдашларының јашадығыны унутурсан. Унутурсан ки, инди әзги олуб ганымызы соран, бүтүн дүняда антитүрк, антиазәрбајчан тәблиғатыны көрукләшчү Ермәнистан "дөвләти" мәһз Русија чарының әмријлә Ираван халыгы әразисиндә јарадылмышды. Ермәниләр мәһз Русија сөјкәнәндән сонра үстүмүзә ајаг ачыблар. 1905-чи илдә ермәни-мусәлман мұһарибәсиндә нә гәдәр гырылдығымыз билмирсәнми? 1915-чи илдә Анadolудакы гаршылыгыда Түркиягә күч чатамајән ермәниләрнин Араз боју, елә сәнин доғулдугун јерләрдә нә гәдәр азәрбајчанлы ганы текдүјүнү хәтәрләмәғиш? 1918-чи илдә Бақыда. Шамахыда, Губада, Муғанда ермәниләрнин тәрәтдикләри гыргынлар јадындан чыхыбыш? Шаумянларын, микоянларын башчылығы илә "болшевик" ермәниләрнин милләти башсыз гојма сјясәтини унутмусанмы? Вә бүтүн бунларын ичиндә шәјтан бармағы кими Русија императорлуғунун бармағы олдуғуну баша дүшүрсәнми?

Јох бунларын һамысыны јашы билирсән? Амма мәсәләјә сәдәләвчәсинә јанашырсан. Борис Јелтсин мәғбуат кон-франсында Дағлы Гарабағла бағлы ајыг бир чүмлә дејән кими елә билирсән бүтүн мәсәләләр һәлл олунду.

Сән бојда кишинин бу ишығлы пәнчәрә сөзүнү дилинә кәтирмәси аһама ағыр кәлир. һәм дә ахы Русија Азәрбајчаны тәхминән ики јүз ил әввәл ишгәл едибсә тарих боу нечә бизим пәнчәрәмиз олуб? Тарих чох бөјүкдүр вә Русија илә Азәрбајчаның пәнчәрә гуношулуғу бу тарихин олса-олса хырда бир кәсимидир.

Дејә биләрсән ки, Руслар гәдим Бәрдәјә дә кәлибләр, Низами дөврүндә дә Азәрбајчанла әләгәләри вар иди! Сөзүм јоқдур! Анчаг нечә кәлирдидир? О вахт онларын елә бир бахмалы пәнчәрәләри јох иди. Кәлирдиләр ки, бизим пәнчәрәмиздән Шәрғә бахсынлар, сонра да ишығларымызы сән-

дүрүб арадан чыхсынлар.

Бир иш дә вар ки, әзизим Зейнал бәј, бу дүняда һәр кәсин өз пәнчәрәси вар. Јер күрәсинә дә, улдузларла да, күнәшә дә, Аллаһа да дәдәмин балача евинин пәнчәрәсиндән бахмышам. Аллаһ кими һәрда јарадыбса орда да пәнчәрә ачыб, гошну сарайының пәнчәрәси һүндүр. кешиш олса да һәр кәсин дүнясы өз пәнчәрәсиндән башланыр. Вә бизим пәнчәрәләримиз дүняја Русија адлы бир дөвләт олмаздан чох-чох әввәл дә ачыг иди. О ки галды дүня мәдәнијәти хәзинәсинә јијәләнмәјимиз мәсәләсинә. бу да чохданың сөзүдүр! Ким Русија мәдәнијәтини вә Русија илә әләгәләримизин әһәмијәтини инкар едир? Амма бу кифләмиш идиалары тәзәдән нијә ортаја атырсан? Биз бөјүк ислам мәдәнијәтини јарадан вә она сәһиб олан халғлардың. Антик мәдәнијәт Европаја Ислам мәдәнијәти васитәсилә чатымышды вә Гәрб интибаһы бундан сонра башламышды. Русија сүфрә башына чох кеч кәлиб, дүздүр ики јүз ил дүняја Москва јолларындан кечиб кетмишик, бөјүнәхалғ әләгә дилимиз рус дили олуб. Амма Араз үзүнә бағланмаса онә нә еһтијачын варды. Әз евимизин гапыларыны үзүмүзә гападанларын пәнчәрәсиндән бахмағы нә бөјүк хошбәхтлик сәјырсан? Русија илә мүнәсәбәтләрдә нәји итириб, нәји тағдырғымызы тәрәзијә гојсга фахиәләр бурулғанының сәбәби ајдын олар. Русија илә мүнәсәбәтләрин кобуд шәкилдә позулмасының биз дә еләјинәјик. Амма бу, мүнәсәбәтләри ким позду, Азәрбајчан, јохса Русија? Гара әлләр кимин әлләридир вә дүня тарихи үчүн тәбии олан бир просессин — Империяның дағылма просессини күнаһ сәјиб бизи нијә күнаһландырсан? Дејирсән гошнуја күллә атмаг намәрдликдир! Биз Русијаја на вахт күллә атмышыг вә сән нә һағла Азәрбајчан халғына белә бир ләкә јажырсан?

"Мән мүстәгил, суверен дөвләтәм" — дејә " мәнәмлик" бәјрағы галдырб Русија кими гүдрәтли бир гошнуја бикәнә галмаг бизә нечә вахт башучалыгы (?) вә хошбәхтлик кәтир-мәјәчәк". Доғурдан да, өз бәјрағыны галдырмаг, мүстәгил дөвләт олмаг гошнуларла даһә һәссас мүнәсәбәт тәләб едир. Бунула белә гүдрәтли гошнуну вә сјясәи-игтисад бәһранларын вәһимәсини шиширтмәк нә мөгсәд күдүр? Јазырсан: "Бир дә кәлин унутмајаг ки, Русија кими гүдрәтли бир дөвләтләнчә кирмәк сәрчәнин гартала, гузунун чанаваара мејдан охумасына бәнзәр.

... Русија сабаһ елә бир фәрман вәрәк ки, нә кәмиләримиз дәнзиләрдән, нә тәјярәләримиз сәмасындан, нә дә гатарларымыз дәмилр јолларындан кечә биләр".

Јәнә сорушурам Русија илә чәнжә кирмәк истәјән дејәндә кимләри нәзәрдә тутурсан? Ахы Азәрбајчандә белә бир фикир јоқдур. Јалан бир фикри ортаја атыб онә е тираз етмәк нәјә ләзимдир?

Һәрмәтли Зейнал бәј! Бизи Русијаја "бә'зи мәсәләләрдә чүз'и мигдарда күзәштә" кетмәјә чағырырсан. һансы мәсәләләрдә вә һансы күзәшлардан сөһбәт кедир? Сәнин сөзләринлә десәк гузунун чанаваара күзәшти нә ола биләр?... Јә ни јалварар ки, кәл мәни даһә тез!

"Русија сәнин үчүн... Минкәчевир вә Сумгајыт кими өзә-мәтли шәһәрләр учалдыб, ири сәнәјә мүәссисәләри илә бөзәјиб мәмләкәтимиш..." Вә сәнин сөзләриндир. Јәгин ки, сән Минкәчевирин вә Сумгајытын тәләјини јашы билирсән. Јәгин ки, дүняны да јашы кәзмисэн. Кечмиш Франса, Инкиләтәрә, Америка, Алманияја калонијаларын да көрмүсән, Гонконгдан да, кертәңкәл јејәнларын әрәб сәһраларындакы шәһәрләриндән дә, гара Африканың ағ сарайларындан да хәбәрин вар! Јә ни бунларын нечә бири Минкәчевирә вә Сумгајыта тәј олмады?

Русијаның империяја иштаһы ишғалы пәнчәрә һәсрәтлиләринин өзүндә чох илғымлар јарадыб, "азадлыг, дүзлүк" иллиүјәларындан тутмуш, һури-мәләк боллуғуна гәдәр. Бу чәнәт иллиүјәсы әслиндә милләтләри удан бир батағлыгдыр. Үсүсән дә түрк халғларыны парчәләјиб мәһв етмәкдә, адсыз, дилсиз, дөвләтсиз, рһүсүз гојмагда иһтираслашыб.

Биз нә гәдәр мәнәбәт изһар етсәк дә, бизә мүнәсәбәт нечә вахт кизләдиләјиб. 1724-чү илдә Русија императору Биринчи Пјотр бизә "севкисини" белә билдирмишир: "Ба-сурманлары чох сәзит шәкилдә, өзләри һисс еләмәдән, нә гәдәр мүнкәс азалтмаг (!) ләзимдир". 269 илдан сонра артыг "демократ" Русијаның јени императорлуғ һавәсинә дүшүш "демократ" лидерләриндән бири дә бизә мүнәсәбәтиндә Биринчи Пјотрдан зәррәчә фәргәнмәдјини кәстәрир. В. Жириновски "Чәнуба сонунчу сычрајыш" (!) китабында фашизмдән фәргәнмәјән ган һарислији илә дүняны беш дәмрәјә бләмәк идејасыны ортаја атыр вә Фәһянҗын, Иран, Түркия "пәјы"ны да Русијаја бағышлајыр. Биринчи Пјотрун вәсијәтиндәки идида илә В. Жириновскинин сјясәи долтуғулары бир-бири илә бу гәдәр сәсләширсә Азәрбајчан публи-систиини "Москва нечә вахт Азәрбајчана вә дикрә республикаларә дүшмән кезү илә бахмајыб" һөкмүнә нечә һағ газан-

дырмаг олар? Јери кәлмишкән дејим ки. Жириновскинин һәмин китабының Азәрбајчанда индијәдәк чавабсыз галмасы мәни тәәччүбләндирди.

Зейнал бәј! Бәлкә дә гулағына сәдә кәлиб. Шимал күләјини һисс едирсән, бәлкә дә нәјинса гајдадачагы горхусу илә белә данышырсан, дејә билмәрәм! һәр һалда ССРИ-ни мудафиә үчүн, онун бизә мәктәб ачдығыны Низаминин јубилејини кечирмәсини, Бақыда микрорајон салдырдығыны ортаја атмағын нә гәдәр дөләтсиз данышдығыны ајдын кәстәрир. Нефти илә Бөјүк Вәтән мұһарибәсини јилас едән Бақыны о вахт тамамилә дағылмыш Минсклә. Кијевлә мұғәјисә еләсән көрәрсән ки, Бақы мұһарибәдән елә бил инди чыхыб. Микро-рајонларла јанашы сәјы-һесабы олмајән кечәгонду гәсәбәләри дә хатырла, "Советски" вә "Кубинка" кими әсл мусәлман мәһәлләләрини көз әнүнә кәтир! Мәкәр кәзүмүз өнүндә дағылан микрорајон евләри јашамалы јердир? Мәкәр көрмүрсән ки, мұһарибә шәрәтитиндә олан Бақы инди аз-аз олса да, һәр һалда даһә кәзәл тикилир, шәхси мүлкләр чох охшайыр, чәмаатын пулу олса, алмаға һәр шәј тәла биләр. Јарымчыг мүстәгиллик беләдирсә он илдан сонракы Азәрбајчаны тәсәвүр еләмәк чәтин дејил. Бу сәрбәстлији Москвадан вәрилен пәјла нечә мұғәјисә едә биләрсән?

Инсафын олсун, гардаш! Дәмирин, памбығын сатылмасы вә заводларын дајанмасы илә Араз боју сәрһәдләрин ачылмасыни нијә әләгәландырсан? Зиялы белә данышырса биз башымызга һараның дашыны салаг?! Сәнин заводларын тәкчә хәммал чатышмазылығына көрә дајанмајыб, һәм дә онә көрә дајаныб ки. Русија бизә кәһнә технолокија сырыдыгы кими. О технолокија илә истәһсал олунан кәфијәтсиз маллары да биз Русијаја сырыдырдыг. Инди базар бағланыб. О заводларын ишләмәсинин хәјри аз иди. Бир дә заводлары дајандыранлар онлары үчүз гүјмәтә өзәлләндирмәк һавәсинә дүшәнлардир. Бу ишләр јаваш-јаваш дүзәләр! Мүвәғәтти чәтинликләрә көрә халғын әбәди идеалларына түпүрмәзләр!

Јазырсан: "Кәлин һесабајыг, көрәк Русијаның Азәрбајчандан апардығлары чоқдур, ја Араз боју сәрһәдләр ачыландан сонра өз милли сатғынларымызын о тәја дашыдығылар?"

Валлаһ, шаир дә белә дүшүнәндә адамын башына һавә кәлир. Әкәр сән "милли сатғынларының" гаршысыны ала билмирсәнсә, бунун сәрһәддә нә дәһли? Бәс нијә дәмилсән сәрһәд ачылмаса ермәниләр Гарабағын әлсиз-јағсызларыны Араз текәндә һансы јолла гачағдылар? Нијә дәмилсән бир миллион гачгының чадыры, јемәји, ичмәји һардан калачәкди? Блокадаја алынмыш Азәрбајчан нечә јашајагады? Боғу-ла Нәхчываның чәрәји, јаначагы һардан кедәчәкди? Бу чәтин вахтларда чәнубдан, Ирандан, Түркиядән узанан әлләри кәс-мәк мөгсәдин нәји хидмәт едир? Сән доғруданмы бир сыныг-сөкүк заводун жүз мәһсул бурахмагда давам еләмәкәли Араз һәсрәтини, бирлик идејаларымызы, чәнубдакы мугәддәс торпағларымызга сәрбәст кедиб-кәлмәји ејни тәрәзијә гојурсан?

Әзизим Зейнал бәј! Шаирләр анадан демократ доғулулар. Буна бахмајараг сән Азәрбајчаның дөвләт идеолокијасыны, милли марағларыны ајаг алтына атыб "Азәрбајчана күчлү диктатура ләзимдир" — дејәндә о гәдәр дә һейрәтләнмәдим, билдим ки, бу сөзләри үмидәлилығымыздән, гануңсузлуғлардан башымызга кәлән фахиәләрә көрә јазырсан. Амма сонра дил мәсәләси илә бағлы јазыны вә бу сонунчу мәгаләни охујанда баша дүшүм ки, онлар елә-белә хәталар дејил, сәнин инамындыр. Тәәссүф!

Доғруданмы сән баша дүшүрсән ки, "Азәрбајчана белә демократија ләзим дејил" — дејәндә сән өлкәни вә онун башчысыны пис вәзијәтдә гојурсан, мүстәгиллијимизи истәһ-зә һәдәфинә чевириб, ССРИ-ни тә рифләјәндә Русијаның ич үзүнү биздән јашы билән вә тәләји Азәрбајчаның мүстәгиллији илә бағлы Президент һейдәр Әлијевин сјясәи хәттинә гаршы чыхырсан.

Јазырсан ки, "мұхалифәтин дејиди түркчүлүк әсл түркчүлүк јох, сәдәчә олараг түркчүлүгүн фөвгүндә дајанан аварачылыгдыр". Бәрәкәллаһ, савадына вә һөрмәтиңә! Әкәр аварачылыг түркчүлүгүн фөвгүндә дајанырса, онда сән миллионларла Азәрбајчан вә анадолу түркүнү нә сәјырсан? Бәлкә фөвг сөзүнүн мә һасыны баша дүшүрсән?

Һәһәјәт, мәгаләни чох "тутарлы" бир нәсиһәтлә битирирсән ки, нә вахтса бизә саташмасынлар дејә Русијадан айрылмајаг. Зейнал бәј! Русија һәтта бизим дәдәмиз олсајди белә нә вахтса јеткирилшәндә онун елини бурахыб сәрбәст јаша-малыдыг. Бәлкә елә һесаб едирсән ки, биз әбәди "чочуглуға" мәһкум вә нечә вахт өзүмүзү идарә едә билмәрик?

Тарихин тәкряринин кери фырланмајачағына дәрин инәмла